

Η εκδρομή – το προσκύνημα, *Η Εκδρομή* – το ποιητικό έργο, η «εκδρομή» - η εξορία. Η Βικτωρία του Τρίκερι με υλικό από το αρχείο του Λάμπη Χρονόπουλου.

Γιούλη (Αγγελική) Χρονοπούλου, Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου Φιλολόγων

Με τη σημαντική ποιήτρια της Α΄ μεταπολεμικής γενιάς Βικτωρία Θεοδώρου είχα την τύχη να γνωρίζομαι προσωπικά. Για την ακρίβεια, υπήρχε στενός οικογενειακός σύνδεσμος, καθώς η Βικτωρία είχε για πολλά χρόνια δυνατή πνευματική φιλία με τον πατέρα μου, Λάμπη Χρονόπουλο, δικηγόρο και λογοτέχνη, με τον οποίον, πέραν της οικογενειακής συναναστροφής, επικοινωνούσαν ανταλλάσσοντας ποιήματα, κριτικές, απόψεις, κλπ. Οι οικογενειακές επαφές ήταν συχνές κι έτσι είχα την ευκαιρία, κυρίως στη διάρκεια της εφηβείας μου, να συναναστρέφομαι τη Βικτωρία και να παρακολουθώ τις συζητήσεις τους. Η αίσθηση που μου δημιουργούσε, αλλά και η επίγευση που μου άφησε αυτή η συναναστροφή ήταν γλυκιά. Η Βικτωρία, μια όμορφη γυναίκα και καταξιωμένη ποιήτρια, διακρινόταν για τη σεμνότητα και την ταπεινότητά της, τη γλυκύτητα και την ευγένειά της.

Ήταν δύσκολο να φανταστεί κάποιος, μολονότι ήταν γνωστό, ότι αυτή η εύθραυστη ύπαρξη είχε επιδείξει και εξακολουθούσε να επιδεικνύει απίστευτο σθένος σε πολύ σκληρές, ιδιαίτερα απάνθρωπες συνθήκες. Η ίδια έκανε συχνά λόγο για τη φυσική δειλία και συστολή της, κι αυτό ενέτεινε την απορία, αφού η Βικτωρία είχε ζήσει με τεράστια γενναιότητα.

Η εμπειρία της εξορίας της και της ανυποχώρητης στάσης της (με σθεναρή άρνηση να υπογράψει «δήλωση μετανοίας») τον καιρό του εμφυλίου ήταν χαρακτηριστική. Η νεαρή τότε φοιτήτρια της Φιλοσοφικής, μέλος της ΕΠΟΝ από τα μαθητικά της χρόνια, συνελήφθη την άνοιξη του 1948, μεταφέρθηκε στη Χίο, από εκεί στο Τρίκερι, την άνοιξη του 1949, από εκεί στη Μακρόνησο τον Γενάρη του 1950 και ένα οκτάμηνο (;) αργότερα πάλι στο Τρίκερι, απ' όπου απολύθηκε με άδεια το 1952.

Η τετράχρονη εξορία, που υπέστη, ήταν μια συγκλονιστική και πολλαπλά τραυματική εμπειρία, που αποτυπώθηκε αφενός ως χρονικό στο βιβλίο – μαρτυρία *Στρατόπεδα γυναικών* (1975), το οποίο επιμελήθηκε η ίδια και στη συγγραφή του οποίου συμμετείχε, καταγράφοντας την εμπειρία του Τρίκερι (ενώ για τα άλλα στρατόπεδα έγραψαν άλλες συνεξοριστές της), αφετέρου ως ποιητική μετάπλαση στο έργο *Η εκδρομή* (1973).

Με αυτό το δεύτερο θα ασχοληθούμε (συνοπτικά, λόγω των περιορισμών του χώρου) στο παρόν άρθρο.¹

Το βιβλίο προλογίζει η Έλλη Αλεξίου και κοσμεί ξυλογραφία του Χρήστου Δαγκλή, που χαράχτηκε το 1951 στον Άγιο Ευστράτιο για τις γυναίκες του Τρίκερι.

Πίσω από τον τίτλο της ποιητικής συλλογής κρύβεται μια πραγματική εκδρομή, που βέβαια είχε τον χαρακτήρα προσκυνήματος και έγινε με πολλές προφυλάξεις, στο νησί

¹ Εκτενέστερη ανάλυση του έργου στο Γιούλη (Αγγελική) Χρονοπούλου: «“Μ’ αγνάντευμα ετράφηκα τέσσερα χρόνια”». Η εξορία της Βικτωρίας Θεοδώρου στο Τρίκερι και η αποτύπωσή της στην *Εκδρομή* και τα *Στρατόπεδα γυναικών*», εισήγηση στην ημερίδα «Μνήμη Βικτωρίας Θεοδώρου», Κολυμπάρι Χανίων 27/7/2019, πρακτικά υπό έκδοση.

της εξορίας της, το Τρίκερι.² Η «εκδρομή» έλαβε χώρα τον Οκτώβριο του 1972, εν μέσω χούντας, υπό την προτροπή του πατέρα μου από τον οποίον και διοργανώθηκε (με τη συνεργασία του γιατρού Νίκου Κατιρτζόγλου). Επρόκειτο για μια πράξη αντίστασης. Στο προσκύνημα αυτό συμμετείχαν 15 συνολικά άτομα, φίλοι και συνάδελφοι της Βικτωρίας – εκείνη ήταν το κεντρικό και τιμώμενο πρόσωπο. Μέσα στα 15 άτομα ήταν και ο γνωστός αντιστασιακός φωτογράφος του Βόλου Δημήτρης (Μήτσος) Λέτσιος, ο οποίος και αποτύπωσε φωτογραφικά την εκδρομή.³

Αξιίζει σ' αυτό το σημείο να αναφέρω ότι φεύγοντας από το Τρίκερι πήραν μια χούφτα χώμα, όπως προκύπτει από την κατακλείδα ενός γράμματος του πατέρα μου (με ημερομηνία 27/6/1973) προς τη Βικτωρία με αφορμή την έκδοση της *Εκδρομής* και προσφώνηση «Αγαπημένη μου Βικτωρία, αδέρφι μου»: «Με όλη μου τη βαθιά αγάπη και το θαυμασμό και την απόφαση να πάρουμε οπωσδήποτε γη στο γελαστό, γιομάτο βαριές μνήμες, νησί του Τρίκερι, που θα στην κάνω χάρισμα.» Στις 21/6/73, αμέσως μετά την έκδοση του βιβλίου, του είχε χαρίσει ένα αντίτυπο με την αφιέρωση: «Στον ποιητή Λάμπη Χρονόπουλο, σ' αυτόν που με πήγε στο Τρίκερι».

Η εμπειρία αυτής της εκδρομής υπήρξε συγκλονιστική για τη Βικτωρία, που ανακάλεσε όλες τις μνήμες της εξορίας και, όπως ήταν φυσικό, πυροδότησε την έμπνευσή της, που μεταπλάστηκε στην ποιητική συλλογή *Η εκδρομή* και αναφέρεται σ' αυτήν την εκδρομή - προσκύνημα. Βεβαίως, το περιεχόμενο της συλλογής αναφέρεται πρωτίστως στην εξορία κι έτσι ο τίτλος αποκτά κι ένα μεταφορικό, ειρωνικό νόημα. Επίσης, το γεγονός ότι το βιβλίο όχι μόνο γράφτηκε, αλλά και εκδόθηκε μέσα στη χούντα, το καθιστά τολμηρά αντιστασιακό. Άλλωστε, κι ο ακροτελεύτιος στίχος του «*Μέσα στην πατρίδα η φυλακή μου...*» με τα εύγλωττα αποσιωπητικά, όταν είχαν ξανανοίξει οι εξορίες και τα νησιά, είναι χαρακτηριστικός.

Στο έργο δηλώνεται με σαφήνεια η μεταγενέστερη επίσκεψη, η οδυνηρή αλλά και ανακουφιστική επιστροφή: «*Σπασμένα σταμνιά γύρω απ' τη στέρνα / στα συντρίμια τους έγγραφα τους στίχους μου / σε μια κουφάλα μυστική τα φύλαγα, πάω τώρα / είκοσι χρόνια περασμένα, μήπως και τα βρω*».

Τα ποιήματα συχνά ξεκινούν από την παρατήρηση του παρόντος, για να συνδεθούν με το παρελθόν. Ό, τι παρατηρεί, κάθε στοιχείο του τόπου, κάθε ίχνος αποτελεί νήμα για τη μνήμη, εγερτήριο ενθύμησης:

² Το νησάκι επίσημα λέγεται Παλιό Τρίκερι, αφού Τρίκερι ονομάζεται το χωριό του Παγασητικού στο ύψωμα της απέναντι στεριάς. Ωστόσο, σε όλες τις καταγραφές των εξορίστων, αλλά και στην καθημερινότητα το νησάκι αναφέρεται απλώς ως Τρίκερι. Τον καιρό που το νησί λειτουργούσε ως τόπος εξορίας απαγορευόταν στους κατοίκους του Τρίκερι και των άλλων χωριών που είχαν ελιόδεντρα στο νησί να πηγαίνουν να μαζεύουν τις ελιές. Γενικά, απαγορευόταν οποιαδήποτε επίσκεψη.

³ Κάποιες από τις φωτογραφίες δημοσιεύονται εδώ. Τα ονόματα των εκδρομέων αναφέρονται σε χειρόγραφο σημείωμα του πατέρα μου σε μπλοκ και είναι: Γεώργιος Ζίζηλας, Μάρω Ζίζηλα, Δήμος Δραβόπουλος, Δημήτρης Καλλιτσόπουλος, Ελένη Καλλιτσοπούλου, Μήτσος Λέτσιος, Παναγιώτης Γκαρτσόπουλος, Φωφώ Χιωτέλη το γένος Καραβία, Αθηνά Λέρτα, Ναπολέον Ρούσσος, Άννα Ρούσσου, Δόμνα Κατιρτζόγλου, Νίκος Κατιρτζόγλου, Βικτωρία Θεοδώρου, Λάμπης Χρονόπουλος. Σε άλλα φύλλα του μπλοκ καταχωρούνται τα δρομολόγια πλοίων / καϊκιών, εναλλακτικές διαδρομές και, γενικά, η προετοιμασία της δύσκολης αυτής εκδρομής.

«Σ' αυτά τα κλαδιά μείνανε χνούδια από την πρώτη νιότη μου...», «Σ' αυτή τη μάντρα / που μ' έστεκαν ξυπόλητη για μέτρημα...», «Να η ελιά πού 'παιρνα τα πενήντα δράμια / πικρής «ξηράς» τροφής...», «Να το χωράφι που έσκαψα / κι έσπειρα το λινάρι για τ' άφθαρτο πανί...», «Να της Μυρσίνης η σπηλιά. / Εδώ και πάντα εδώ διάβαξε τα γράμματά του...»

Δεν είναι λίγες οι φορές που η ποιήτρια μεταφέρεται ολοκληρωτικά στο παρελθόν, ζει εκεί και τότε. Το παρόν της εξορίας επιστρέφει ατόφιο και ο χρόνος ακινητεί:

«Στον πρώτο λόχο / στο δυτικό ακρωτήρι / μέσα σε νοτισμένο αντίσκηνο / πλαγιάζω ακόμα... Με ζώνει το χακί / φεύγ' η ζωή κι ο πόθος / της λευτεριάς με τρώει...», «N' αργήσεις πρωί, αχ σάλπιγγα μην ακουστείς...», «Αν μάνα σας εγέννησε / πάρτε τ' αγιασμένο της κορμί / από τους πόνους λευτερώσετέ το...»

Από την εκδρομή στο παρελθόν πηγαίνουμε στην «εκδρομή» του παρελθόντος, εκεί που την «ξέβρασε το κήτος», εκεί που είδε «σημαία μ' επιγραφή "αφήστε κάθε ελπίδα"».

Τα βάσανα του στρατοπέδου, η σκληρή, απάνθρωπη διαβίωση, η πείνα, το κρύο, τα βασανιστικά κουβαλήματα, οι φριχτές αρρώστιες, οι θάνατοι, η ερημία, η έλλειψη επικοινωνίας, η απουσία μέλλοντος, η στέρηση του έρωτα, το παράταιρα ξοδεμένο σφρίγος της νιότης, οι τραγικές ειδήσεις, η ελπίδα και η απελπισιά, η είδηση της ήττας, αλλά και η συντροφικότητα, η μαχητικότητα, η αποφασιστικότητα, η σχέση με τη φύση, όλα περνούν από τους στίχους της ποιήτριας και μας μεταφέρουν μια πονεμένη, τραγική κατάσταση.

Πρόκειται για έργο πολύ δυνατό και βαθιά ανθρωπιστικό, καθώς, μεταξύ των άλλων, ενώ υπάρχει πόνος, δεν υπάρχει ίχνος μίσους και εκδικητικής διάθεσης.

Στο έργο κυριαρχεί το α' ενικό πρόσωπο, η ποιήτρια εκφράζει τα προσωπικά της συναισθήματα, τον τρόπο που βιώνει την εξορία. Βέβαια, γύρω της υπάρχει η ομάδα, η κοινή μοίρα, παρελαύνουν τα ονόματα των γυναικών συνεξορίστων σε πλήθος ποιήματα:

«Η Ρηνούλα, η Πόπη, η Τιτίκα, η Μέλπω / τα ονόματά τους ωδικά πουλιά, χνούδια / λουλούδια πρωινά και δειλινά / σκληρή θεότητα τις μεταμόρφωσε / σε πρόσωπα μουντά κι αγέλαστα / ρούχο τις έντυσε τραχύ...»

Η ποιήτρια α ξεχώριστα απευθύνεται σε έμψυχα και άψυχα, σε γυναίκες συνεξορίστες και σε στοιχεία της φύσης. Συχνές οι επικλήσεις της, σπαρακτικές. Το β' πρόσωπο κι αυτό ισχυρά παρόν στη διαρκή ανάγκη επικοινωνίας στο τότε και στο τώρα:

«Αννιούσκα, ζεις; / Βάσω με τα πολύτεκνα λαγόνια...», «Σήμαντρο πού να σε βρω / ποιανού χρειάστηκες, τι σ' έκαμαν ... κι ο ήχος σου πάντα θλιμμένος / πανηγύρι δεν γνώρισες δέκα χρόνια / όρθρο αναστάσιμο κι εσπερινό...», «Κράτησέ το τό αλάτι στις γούβες σου / φύλαξέ το βράχε μου στις σχισμές σου...»

Από την πρώτη στιγμή της συγγραφής του έργου υπήρξε τακτική επικοινωνία της Βικτωρίας με τον πατέρα μου, στον οποίον εμπιστεύτηκε και τα πρώτα χειρόγραφα του έργου. Από πλευράς του υπήρξαν ζωηρές ανταποκρίσεις, ποιήματα και γράμματα ανταποδοτικά, αλλά και μια δημοσιευμένη κριτική στον «ΡΙζοσπάστη» στις 28/9/74, όπου για το πρώτο διάστημα μετά τη μεταπολίτευση διατηρούσε τη στήλη της κριτικής

βιβλίου με το ψευδώνυμο Χαρίλαος Λαμπίρης. Μάλιστα, επέλεξε να ξεκινήσει αυτή τη συνεργασία με την *Εκδρομή*, θεωρώντας το βιβλίο «ένα από τα λίγα ολοκληρωτικά αντιστασιακά βιβλία και το σημαντικότερο ποιητικό βιβλίο της εφτάχρονης αντίστασης».

Μεταφέρω εδώ ένα απόσπασμα:

«... Είναι κομψό στη διατύπωση, ευγενικό στο περιεχόμενο κι αγγίζει άμεσα τις ψυχές. Προπάντων έχει το μεγάλο πλεονέκτημα της απλότητας. Λιγόλογο και λιγοςέλιδο, σου δίνει όμως την αίσθηση της πληρότητας. Βγαλμένο μέσα απ' την ψυχή ενός απέριττου, καλλιεργημένου και προοδευτικού ανθρώπου, που περιγράφει τα προσωπικά του βιώματα, δεν έχει τίποτε το ψεύτικο, τίποτε το ρητορικό. Διδάσκοντας με την καυτή ζωή, ηλεχτρίζοντας με το στίχο δεν κάνει κήρυγμα και μεταδίδοντας χαμηλόφωνα μνήμες πικρότατης θλίψης κι απάνθρωπης μεταχείρισης δε σου τσακίζει την ψυχή, στην ευφραίνει, δε σου προκαλεί το εκδικητικό πάθος, μα την επιείκεια. Γιατί στον τόπο του μαρτυρίου ενίκησε η ποιήτρια και βρήκε τον καλύτερο εαυτό της....»

Το κείμενο της κριτικής το ταχυδρόμησε στη Βικτωρία πριν τη δημοσίευση και εκείνη απάντησε με μια θερμή επιστολή, στην οποίαν εκφράζει «τη βαθειά μου ευγνωμοσύνη και ικανοποίηση για όλα τα γραφόμενά σου» και θεωρεί το κείμενο «κομψό, ευγενικό, εύστοχο και μετρημένο», καθώς «μ' ερμηνεύεις σωστά κι οι παρατηρήσεις σου είναι δίκαιες και πολύτιμες».

Αναγνωρίζοντας, μάλιστα, τη συμβολή του στην ίδια τη δημιουργία του βιβλίου, σημειώνει: «Αν τυπώθηκε όμως αυτό το βιβλίο συντελέσαν δυο άνθρωποι για να μην παύσει. Πρώτα ο Χαρίδημος⁴ που το τύπωσε διωγμένος κι αυτός από τη δικτατορία και χτυπημένος, το επιμελήθηκε από χαρτί ως τυπογραφικά στοιχεία. Δεύτερο εσύ που μαζί με το γιατρό κ. Κατιρτζόγλου οργανώσατε το προσκύνημα στο Τρίκκερι και τρίτο η κ. Έλλη Αλεξίου. Εκείνη έγραψε έναν πρόλογο τόσο σημαντικό και ωραίο, που μου πέφτει βαρύς και με κάνει σχεδόν να ντρέπομαι...».

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει, επίσης, η μελέτη και σύγκριση της τελικής έκδοσης με τα αρχικά χειρόγραφα, τα οποία βρίσκονται στο αρχείο του πατέρα μου.

Πέρα από τις αναπόφευκτες αλλαγές λέξεων ή κατάταξης, τις αναμενόμενες προσθαφαιρέσεις λέξεων ή στίχων, ανακαλύπτει κανείς ολόκληρα ποιήματα ή αυτοτελείς στροφές που παραλείφθηκαν. Γενικά, η ποιήτρια στο ξανακοίταγμα των ποιημάτων εκδηλώνει μια τάση προς την αφαίρεση. Η τελική επιλογή είναι πιο λιτή.

Κάποια παραδείγματα:

Από το ποίημα [Όρμος των καθαρμών]

Η καταληκτική στροφή στο δημοσιευμένο έχει ως εξής:

Η Σαμπάνη άρπαξε το τουφέκι του σκοπού / λόγο της πέταξε βαρύτερο απ' το φορτίο της / στην πέτρα το κοπάνιζε για τέσσερεις γενιές / ο αφοπλισμένος πήρε τα λαγκάδια κλαίοντας. / Πού να 'σαι τώρα Σοφία, σε ποια αυλή υφαίνεις το κιλίμι / με τεχνέριο νοθεύεις το μαλλί; Αχ πες μου / πως είσαι κείνη που είδα κι ήξερα.

⁴ Πρόκειται για τον Χαρίδημο Σπανουδάκη, νομικό, τον σύζυγο της Βικτωρίας.

Στο πρώτο χειρόγραφο έχει ως εξής:

*Η Σοφία η Σαμπάνη άρπαξε το τουφέκι του σκοπού / καθώς τη βρήκε ξεμοναχιασμένη
να τρυγά τα κούμαρα / στην πέτρα το κοπάνιζε για τέσσερεις γενιές με λύσσα / γι' αδέρφια,
γι' άντρα, για ξαδέρφια και χωριανούς της δώδεκα / ο αφοπλισμένος πήρε τα ρουμάνια
κι έκλαιγε / σα να βαρούσε τη λερναία Ύδρα ένα τσάκιζε και χίλια φύτρωναν / είχε η
φωτιά παλιά ελιοφρύγανα πολύν άνεμο να τη συνδαυλίζει / Πού νά'σαι τώρα Σοφία
Σαμπάνη, σε ποιαν πόλη υφαίνεις το κιλίμι / με τεχνέριο ανακατεύεις το μαλλί τ'
αραχωβίτικο για ν' αυγατίσει / δεν το φυλάγεις στην κασέλα σου στο παραθύρι σου τ'
απλώνεις.*

Επίσης:

Το ποίημα [Στρώμα από σκίνα] στην έκδοση έχει ως εξής:

*Στρώμα από σκίνα, από ασφοδείλια / κοιμάται η Άρτεμη μονάχη / σε χαμηλή σκηνή δίχως
πεζούλι / ξένοιαστη πως την αγαπούνε τα μικρά θηρία. / Τη νύχτα βγαίνουν τα τρωκτικά
δαιμόνια / δόντια τριγύρω στα μαλλιά της / φωτιά του τρόμου στη σκηνή της / η τρέλλα
μέσ' τα μάτια της. / Αφήστε μού την να την πλύνω / με τη φλογέρα μου να την μερώσω /
σαν το μωρό παιδί να την αρνέσω.*

Στο πρώτο χειρόγραφο έχει ως εξής:

*Κατάχαμα στις γης τη φλούδα την αρμυρή / στρώμα από σκίνα κι ασφοδείλια / κοιμάται
η Άρτεμη μονάχη / σε χαμηλή σκηνή δίχως πεζούλι / ξένοιαστη πως την αγαπούνε τα
μικρά θηρία. / Τη νύχτα βγαίνουν τα δαιμόνια / οι τυφλοπόντικες, οι ασβοί / δόντια
τριγύρω στο κεφάλι της / τ' αυτή της βρίσκουνε και το δαγκώνουν / λάμψη του τρόμου
στη σκηνή της / η τρέλλα μέσ' τα μάτια της / η φρίκη γύρω απ' τα μαλλιά της. / Αφήστε
μού την να την πλύνω και να τη χτενίσω / με τη φλογέρα μου να την μερώσω / σαν το
μωρό παιδί να την αρνέσω. / Νάρθουνε αρματωμένοι μ' όλα τα μαστίγια / να βάλουνε
μπροστά τα πολυβόλα / κι ο ίδιος ο Αράπης να κατέβει εδώ / απ' το πλευρό της δε θα
φύγω, δε θα πάω / τρεις μέρες για το μέτρημα και για την «εθνική αγωγή» / πέστε τους
πως δε με είδατε (πως εχάθηκα) / πως μ' αναρπάσαν οι ανέμοι / με ρούφηξε η παλίρροια
κι ένας αετός / κατέβηκε και μ' ανασήκωσε στα νύχια του.*

Σ' αυτή την αυστηρή λογοκρισία θυσιάστηκαν και ολόκληρα ποιήματα ή στροφές, που διαπνέονται από συγκίνηση και δυνατό λόγο.

Χαρακτηριστικά παραθέτω τα παρακάτω, που δημοσιεύονται εδώ για πρώτη φορά:

*Σκαλοθυρίδα, κρύπτη κοινή και μυστική/ κλειδί βαρύ με τα σκαλίσματα του εικοσιένα/
της ανατολικής ρουγόπορτας στη ζώνη/ ξανθού εικοσάχρονου σκοπού (φρουρού)*

-

*Τι θέλει αυτός ο κλώνος και ξεφεύγει από την τάξη/ πού πάει, τότε βαραίνει, τον πλαντά
η υποταγή/ θέλει να κάμει κυπαρίσσι νέο / να φύγει νύχτα θύελλας καθώς τα χέλια της
στεριάς/ να πάει σε τόπους καλούς κι όπου διαλέξει εκείνος;*

(τα δυο παραπάνω στην ίδια σελίδα)

Κι αλλού:

*Μια φλέβα θάλασσα ιώδιον για τα πηγάδια / κι εσύ γρασίδι μου της γης στις στέρνες /
βρέξε το χλώριο να τις καθαρίσεις / Γκορτσιά πέτα τα φρούτα σου να μην τα τρώνε τα
μικρά / σύννεφο παγωμένο ταπεινώσου / ρίξε το χιόνι σου σε νησί μικρότερό σου / που
απελπισμένο σε καλεί.*

Κι ακόμη:

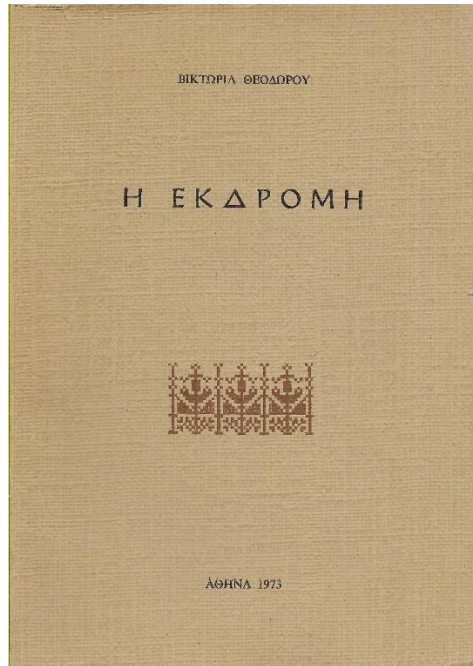
*«Μ' ένα σταχτί οπλιταγωγό ήρθες κι εσύ / Φήμη, σύντομη σαν τη νεότητά μου / στο
κυπαρίσσι φώλεψες (προσθήκη: στο καμπαναριό της Παναγίας) για να επιθεωρείς / και
σήματα να στέλνεις, φήμη ευσπλαχνική / στης ομηρίας τα βάσανα. / Στη Joan μήνυσες
πέρα στην Αλβιόνα / και μού 'στελνε χαρτί και χρώματα / και στις ενθουσιώδεις πόλεις
(σβησμένο: της Ευρώπης) / τις δοσμένες στη μέθη (εναλλακτικό: στα πανηγύρια) τους
στόρησες τα παθήματά μου / φάρμακα και μικρά παιχνίδια, βιταμίνες / τ' αγκίστρια,
φόρμες της δουλειάς / η ραπτομηχανή, η φλογέρα, γεια σου Βαρσοβία / μέσα στα ρείκια
έπαιζα. / Μαζί μου εμπάρκαρες, Φήμη, κι απόμεινε / μόνη της η παλίσροια ν'
ανεβοκατεβαίνει / στη λησμονιά (εναλλακτικό: ανωνυμία) δόθηκα πάλι της θάλασσας το
ερημονήσι / πού 'ταν δικό μου η μόνη, η δίκαια δοσμένη / μιας θάλασσας ανώνυμης
υποταγμένης. / Μέσα στην καταχνιά παραπατώ και πάω / με το κοπάδι της θλίψης για το
προσκλητήριο.»*

Από τα παραπάνω, που είναι απλώς ενδεικτικά, αλλά και από τη συνολική μελέτη των χειρογράφων, προκύπτει αβίαστα το συμπέρασμα ότι η Βικτωρία Θεοδώρου επέλεγε τη λιτότερη λύση, τη συντομότερη εκδοχή, τολμούσε να περικόψει τα ποιήματά της, πράγμα όχι εύκολο, ασφαλώς. Μολονότι η ποίησή της κάθε άλλο παρά δυσερμήνευτη μπορεί να θεωρηθεί, αφού ο λόγος της έχει μια θαυμαστή απλότητα και διαύγεια και μιλά κατευθείαν στην ψυχή, εντούτοις, έδειχνε μια προτίμηση στα (μεταφορικά) αποσιωπητικά, δεν ήθελε να τα πει όλα στον αναγνώστη. Ισορροπούσε ανάμεσα στην ανάγκη της να είναι κατανοητή και στην επιθυμία της να ενεργοποιήσει τη σκέψη του αποδέκτη των στίχων της. Ίσως φοβόταν ότι λέει πολλά όταν εξηγεί, ίσως φοβόταν ότι θα δυσανασχετήσει τον αναγνώστη, που θέλει να ικανοποιήσει. Όταν αισθανόταν ότι αρκούσε ένας στίχος, θυσίαζε τον άλλον (της διευκρίνισης, της λεπτομέρειας). Δεν ήθελε να πολυλογεί, ήταν απλή και ακριβή (και ακριβής) στο λόγο της. Η αφαίρεση, λοιπόν, αποτελεί εντέλει χαρακτηριστικό της Βικτωρίας Θεοδώρου, πράγμα που γίνεται αντιληπτό μόνο με τη μελέτη των αρχικών εκδοχών, καθότι, όπως είπαμε, η ποιήτρια ασφαλώς δεν συγκαταλέγεται στους ερμητικούς ποιητές. Ίσως ήταν η φυσική της απλότητα και λιτότητα ή και η αντιπάθεια της στη φλυαρία - η ίδια ήταν λιγομίλητη. Ίσως ακόμη ήταν η φυσική συστολή της αυτή που την οδηγούσε σ' έναν αυστηρό αυτό-περιορισμό. Φοβόταν, ενδεχομένως, ότι θα κουράσει τον αναγνώστη της, κι ίσως ότι θα τον προσβάλει (;). Και κάποιες φορές ίσως φοβόταν μήπως προβάλλει τον εαυτό της, πράγμα που δεν το επέτρεπε η σεμνότητά της. Αυτό εμφανίζεται ξεχωριστά στην περίπτωση του ποιήματος [Στρώμα από σκίνα], όπου η ποιήτρια επιλέγει να περικόψει τους τελευταίους στίχους, στους οποίους δηλώνεται η απόφασή της να βοηθήσει τη συντροφισσά της με προσωπικό κόστος. Δεν αποκλείεται η τάση αφαίρεσης να προέρχεται και από κάποια μοντερνιστική επιρροή, που δεν άφηνε αδιάφορη τη Βικτωρία. Παρά τις λαϊκές καταβολές της και την αγάπη της για την παράδοση, ήθελε να αποφύγει τη στενά παραδοσιακή ποίηση και πίστευε στην ανανέωση των εκφραστικών μέσων. Προσωπικά, ωστόσο, θα τολμούσα να διατυπώσω την άποψη ότι οι εκδοχές που περικόπηκαν είναι πληρέστερες και πιο λαγαρές, ενώ οι

δεύτερες μάλλον περιστέλλουν την επικοινωνία και την κατανόηση. Φυσικά, είναι απόλυτα σεβαστή η επιλογή της ποιήτριας, που μολονότι καθόλου δεν επιθυμούσε να είναι δυσανάγνωστη, επέλεγε, ωστόσο, να σταλάξει στον αναγνώστη της μια σταγόνα μυστήριο.

Γιούλη (Αγγελική) Χρονοπούλου, Δρ. Φιλολογίας, Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου Φιλολόγων

Παράρτημα - Φωτογραφίες

Το εξώφυλλο της πρώτης έκδοσης του 1973

Η Βικτωρία (αριστερά) στην εξορία στο Τρίκερι

Ένα πορτρέτο της Βικτωρίας στην εκδρομή

Δοξά Ποιητή Αδριανή Χρυσόστομο
 ξ' κλέω εσά με εσής
 εσά εσής.

 Με' χαίρει
 Βικτωρία Βικτωρία

 Αθήνα 21-6-73

Αφιέρωση στον πατέρα μου στην Εκδρομή

